

KATIRCIOĞLU MEHMED PAŞA

yenicheriler Celâlîler'e silâh çekmeyip savaşıncaya geri dönmek zorunda kaldı (1059/1649). İsyanı yumuşaklıkla bastırmak isteyen hükümet, Gürcü Abdünnebî'ye haber gönderip Celâlîler'i dağıtmak şartıyla kendisine Türkmen ağalığı, Katircioğlu ile Kazzaz Ahmed'e de birer sancak verilebileceğini bildirdi. Fakat Katircioğlu ile Kazzaz Ahmed Bursa civarında eşkıyalığa devam edince anlaşma sağlanamadı. Bunun üzerine Sadrazam Kara Murad Paşa Bulgurlu tepelerini tuttu. Katircioğlu da Üsküdar civarında hükümet kuvvetlerinin bir kısmını karşıladı. Ancak Celâlî kuvvetleri kısa süre içinde dağıtıldı (26 Cemâziyelâhir 1059 / 7 Temmuz 1649). Bu yenilgi Celâlî liderlerinin dağılmasına sebep oldu. Nitekim Gürcü Abdünnebî Niğde'ye, Katircioğlu Söğüt'e, Kazzaz Ahmed Akşehir'e çekildi. Gürcü Abdünnebî, Kırşehir sancak beyi İshak Bey tarafından yakalanıp İstanbul'a getirildi ve Parmak-kapı'da idam edildi.

Kendisine en yakın Celâlî reislerini kaybeden Katircioğlu, bir müddet daha etrafı yağmalamayı sürdürdükten sonra af dilemeye karar verdi. Eski bir yeniçeri olan İshâ Ağa'yı af talebini iletmek üzere İstanbul'a gönderdi. İshâ Ağa eski kapı yoldaşlarından Sadrazam Murad Paşa'nın yanına giderek, Katircioğlu'nu affettirdi. İstanbul'a gelen ve padişahın huzuruna çıkarılarak iltifat gören Katircioğlu'na Beyşehir sancağı verildi. Katircioğlu, Beyşehir'e mütesellim gönderip bir müddet İstanbul'da kaldı, Köprülü Mehmed Paşa'nın ekibi arasında yer aldı. Bu arada İstanbul'da idareye hâkim olan ocak ağalarıyla da yakın temas içindeydi. Bu sayede Karaman beylerbeyliğine tayin edildi ve isyan halinde olan Abaza Hasan'ın üzerine gönderildi. Ancak yenilgiye uğrayıp Konya'ya sığındı. Bunun üzerine Şehrizor valiliğine gönderildiyse de gitmeyip Karaman'da kaldı. Konya etrafında İpşir Mustafa Paşa'ya karşı tahkimat yaptı. İpşir Mustafa Paşa İstanbul'da ağaların iktidardan düşmesi üzerine Halep valisi tayin edildi. Buraya giderken de kendisine Katircioğlu'nun bertaraf edilmesi tâlimatı verilmişti. Fakat bu plan başarılı olmadı. Katircioğlu Hamid sancak beyliğine tayin edildi. İpşir Mustafa kısa zaman sonra sadrazam olunca onu Anadolu'dan uzaklaştırmak için Girit'e gönderdi.

Katircioğlu Mehmed Paşa, Kaptanı-deryâ Zurnazen Mustafa Paşa emrinde 1065'te (1655) gerçekleşen sefere katıldı. Osmanlı donanmasının Venedik donanmasıyla Boğaz dışında yaptığı savaşta ki-

rarlılığıyla padişahın iltifatına mazhar oldu. Katircioğlu bu tarihten itibaren Karaman beylerbeyi olarak yıllarca Girit'te hizmet etti. Girit'e yardım götürülen donanmanın Boğaz çıkışında mağlûp olması üzerine çok muhkem bir kale olan Kandiyeyi kuşatmakta olan kuvvetler zor durumda kaldı. Bunu fırsat bilen Venediklilerin karşı saldırıları Serdar Deli Hüseyin Paşa ve Katircioğlu Mehmed Paşa'nın üstün gayretleriyle başarısızlığa uğratıldı (Rebûlülâhir 1067 / Ocak 1657). Bir müddet sonra Venedik kuvvetleri Hanya'yı geri almak üzere adaya çıktı. Katircioğlu'nun Serdar Tavukçu Mustafa Paşa'nın emrinde olarak Venedikliler'e karşı büyük yararlılığı görüldü. 21 Eylül 1667'de Kandiyeye kuşatmasındaki gayretlerinden dolayı Anadolu beylerbeyliğine getirildi. Ancak kale önünde uzun süren metris savaşları sırasında şehid oldu (13 Receb 1079 / 17 Aralık 1668).

BİBLİYOGRAFYA :

Kâtib Çelebi, *Fezleke*, II, 331, 339, 343-344, 346-348, 355, 372, 377, 398; Nevzat Kaya, *Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi'nin Zeyl-i Ravzatü'l-ibrâr'ı* (doktora tezi, 1990), İÜ Ed.Fak. Genel Kitaplık, nr. TE 81, s. 38, 261-262, 377; *Târih-i Fâzıl Ahmed Paşa ve Feth-i Kandiyeye*, TSMK, III. Ahmed, nr. 3605, vr. 42^a, 44^b, 47^{a-b}, 62^a; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme* (nşr. Zekerîya Kurşun v.dğr.), İstanbul 1999, II, 191, 192, 219, 220, 221, 252, 253, 254, 255; III/1, s. 47, 51, 53, 149; Abdurrahman Abdi Paşa, *Vekâyi'nâme* (haz. Fahri Çetin Derin, doktora tezi, 1993), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 15, 16, 21, 65; Naimâ, *Târih*, IV, 341-343, 405-406, 418, 420-424, 428, 450-453; V, 12, 83, 89, 91, 156, 161, 175, 195, 198, 209, 213, 247, 277; VI, 17, 31, 32, 46, 62, 72, 102, 103, 255; Silâhdar, *Târih*, I, 5, 12, 13, 19, 68, 210, 411, 447, 454, 492-493, 500; M. Çağatay Uluçay, *XVII. Asırda Saruhan'da Eşkıyalık ve Halk Hareketleri*, İstanbul 1944, s. 51-57, 125, 322, 335; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/1, s. 312-314; Hafize Tuncer, *Katircioğlu Mehmed* (mezuniyet tezi, 1961), İÜ Ed.Fak. Tarih bl., nr. 618; Hikmet Turhan Dağlıoğlu - Nuri Katircioğlu, "Katircioğlu Kimdir?", *Ön*, III/25, Isparta 1936, s. 356-357; Hikmet Turhan Dağlıoğlu, "Katircioğlu'na Dâir", a.e., VIII/87-90 (1941), s. 1251-1252; M. Münir Aktepe, "İpşir Mustafa Paşa ve Kendisi ile İlgili Bazı Belgeler", *TD*, sy. 24 (1970), s. 45-58; Cengiz Orhonlu, "Katirdji-oghli Mehmed Paşa", *E²* (İng.), IV, 765-766.

MÜCTEBA İLGÜREL

KATİA
(القطيعة)

Kamu otoritesinin, tasarrufundaki arazilerden mülkiyetini özel kişilere tahsis ettiği kısım anlamında bir hukuk terimi (bk. İKTÂ).

KÂTİB

(bk. KÂTİP).

KÂTİB-i ADL

(bk. NOTER).

KÂTİB ÇELEBİ

(ö. 1067/1657)

XVII. yüzyıl

Türk ilim dünyasının
müsbet düşüncüyü temsil eden
büyük siması ve çeşitli konulara dair
pek çok eserin müellifi.

1017 Zilkadesinde (Şubat 1609) İstanbul'da doğdu. Hayatına ait orijinal bilgiler bizzat kaleme aldığı otobiyografilerine (*Süllemü'l-vüşûl*, vr. 271^a vd.; *Mizânü'l-hak*, s. 129 vd.) ve yeri geldikçe öteki eserlerine serpiştirdiği kısa notlara dayanmaktadır. Asıl adı Mustafa, babasının adı Abdullah'tır. Ulemâ arasında Kâtib Çelebi, *Dîvân-ı Hümâyûn* mensupları arasında Hacı Halife diye tanınır. Babası Enderrun'dan yetişerek silâhdarlıkla alâkalı bir görevle çırağ edilmiş, devrin âlim ve şeyhlerinin meclislerine katılarak ilme karşı büyük ilgi içinde olmuştur. Kâtib Çelebi beş yaşında iken babasının özel olarak tuttuğu İshâ Halife el-Kırımı'den ilk dinî bilgileri aldı ve Kur'an'ı kısmen ezberledi. Daha sonra İlyas Hoca'dan dil bilgisi, Bögür Ahmed Çelebi adlı hattattan yazı dersleri aldı (Müstakimzâde, *Tuhfe*, s. 98).

Kâtib Çelebi on dört yaşına geldiğinde babası ona maaşından 14 dirhem harçlık bağladı ve yanına aldı. Böylece *Dîvân-ı Hümâyûn* kalemlerinden Anadolu Muhasebeciliği Kalemî'ne girerek burada hesap kaidelerini, erkam ve siyâkat yazısını öğrendi. Ertesi yıl Abaza Paşa isyanını bastırmak için Erzurum'a giden orduyla birlikte babasının yanında Tercan (*Fezleke*, II, 54 vd.), 1035'te (1626) Bağdat seferlerine katıldı. Her iki seferde de savaşın bütün safhalarına ve sıkıntılara şahit oldu. Bağdat'ı alamayıp muhasarayı kaldırmak zorunda kalan ordunun geri dönüşü sırasında çeşitli kıtlık ve karışıklıklardan oldukça etkilendi. Musul'a geldiklerinde 1035 Zilkadesinde (Ağustos 1626) babasını, bir ay sonra da Nusaybin'de amcasını kaybetti. Bir süre Diyarbekir'de kaldı. Babasının arkadaşlarından Mehmed Halife tarafından Süvari Mukabelesi Kale-

mi'ne tayin edildi. 1037 (1628) yılında Erzurum muhasarasında bulundu ve birçok sıkıntıyla karşılaştı. İstanbul'a dönünce Kadızâde Mehmed Efendi'nin derslerine devam etti. Düzgün bir ifadeye, tesirli bir hitabet gücüne sahip olan bu zatın etkisinde kaldı (*Mizânü'l-hak*, s. 130). 1039'da (1630) Hüsrev Paşa'nın maiyetinde Hemedan ve Bağdat seferlerine katıldı. Bu seferler sırasında uğradıkları veya zaptettikleri Gülânber Kalesi, Hasanâbâd, Hemedan, Bîsûtûn gibi şehir ve menziller hakkındaki gözlemlerini *Cihannümâ* (s. 300-303) ve *Fezleke* (II, 118 vd.) adlı eserlerinde anlattı. Ayrıca bizzat bulunduğu Bağdat'ın muhasarasını ve savaşın safhalarını oldukça canlı bir şekilde tasvir etti (*Fezleke*, II, 128 vd.). Daha sonra İstanbul'a dönen Kâtib Çelebi yine Kadızâde'nin derslerine devam ederek tefsir, *İhyâ'ü 'ulûmî'd-dîn*, *Şerh-i Mevâkıf*, *Dürrer* ve *Tarikat-i Muhammediyye* okudu. Tabanyassı Mehmed Paşa'nın kumandasındaki ordu ile tekrar Şark seferine gitti (1633-1634); ordunun Halep'e çekilmesinden istifade ederek hac farızasını yerine getirdi. Ardından Diyarbakır'da kışlamakta olan orduya katıldı. Burada bazı âlimlerle sohbet etti ve ilmî tartışmalar yaptı. 1635'te IV. Murad'ın Revan Seferi'nde bulundu. Bu sefere ait gözlemlerini oldukça geniş biçimde anlatan Kâtib Çelebi (*Fezleke*, II, 164 vd.) daha sonraki hayatını hemen tamamen ilmî çalışmalarına verdi. Kendi ifadesiyle "cihâd-ı asgardan cihâd-ı ekber"e döndü. Kendisine kalan küçük bir mirası kitaplara yatırdı. Halep'te iken sahaf dükkânlarında gördüğü kitapların isimlerini yazmaya başlamıştı. Daha ziyade tarih, tabakat ve vefeyât türü eserleri okumayı seven Kâtib Çelebi, 1636 yılına gelinceye kadar bu tür kitaplardan birçoğunu okumuş bulunuyordu. Ertesi yıl zengin bir akrabasının ölümü üzerine kendisine düşen oldukça büyük bir mirasın üç yük kadarını (300.000 akçe) yine kitaplara verdi; geri kalanla da Fâtih Camii'nin kuzey tarafında bu cami ile Yavuz Sultan Selim Camii arasında bulunan evini tamir ettirdi ve aynı tarihte evlendi. Tamamen ilim ve telifle uğraştığından IV. Murad'ın Bağdat Seferi'ne katılmadı. Devrinin fazileti ve geniş bilgisiyyle meşhur âlimlerinden A'rec Mustafa Efendi'nin derslerine devam ederek onu kendisine üstat kabul etti. Hocası da Kâtib Çelebi'ye diğer talebelerinden ayrı bir teveccüh gösterdi. Ondan *el-Endelüsiyye fi'l-'arûz*, *Hidâyetü'l-hikme* (dördüncü ba-

bın sonuna kadar), *Mülâhhas fi'l-hey'e şerhini ve Eşkâlü't-te'sis'i* okudu (*Câmi'u'l-mütûn*, vr. 5^a). Bu arada Ayasofya Camii dersiâmi Abdullah ve Süleymaniye Camii dersiâmi Keçi Mehmed efendilerin derslerine devam etti (*Fezleke*, II, 239). 1642 yılında Vâiz Veli Efendi'den İbn Hacer el-Askâlânî'nin *Nuḥbetü'l-fiker* adlı eserini okudu ve yine ondan *Elfiyye* derslerine başladı. İki yılda usûl-i hadîs ilmini tamamladı (*Mizânü'l-hak*, s. 136). Ermenek müftüsü Molla Veliyyüddin'den *Telhişü'l-miftâh*'ı, Ali b. Ömer el-Kâtibî'nin mantika dair eş-Şemsiyye'sini okudu. On yıl kadar geceli gündüzlü ilimle uğraşan Kâtib Çelebi bazan kendini tamamen bir kitaba verir, her şeyi unuttur, odasında güneşin doğmasına kadar mum yanar ve bundan hiç yorgunluk duymazdı. Ayrıca bazı talebelere ders veren Kâtib Çelebi (*Süllemü'l-vüşûl*, vr. 42^a) 1645 Girit seferi münasebetiyle harita yapımıyla da ilgilendi. Bu sıralarda mukabele başhalife-siyle kadro meselesi yüzünden tartışınca memuriyetten ayrıldı. Diğer öğrenciler yanında kendi oğluna da çeşitli konularda ders veren Kâtib Çelebi, hastalığı sırasında tedavi yollarını öğrenmek amacıyla bir yandan tıp kitaplarını okurken bir yandan da mânevî çareler aramak için esmâ ve havas kitaplarını inceledi; zira temiz bir gönülle edilen duaların şifalı tesirlerinden emindi (*Keşfü'z-zunûn*, I, 725 vd.; II, 1137). Müslüman olan Fransız asıllı Mehmed İhlâsî'nin yardımıyla bazı eserleri Latince'den Türkçe'ye çevirdi. 27 Zilhicce 1067 (6 Ekim 1657) sabahı vefat ederek Zeyrek Camii civarındaki kabristana gömüldü.

Ölümünden iki yıl sonra müsveddelerinin ve teliflerinin çoğunu satın alan İzzetî Mehmed Efendi'nin belirttiğine göre Kâtib Çelebi himmet sahibi, iyi huylu, az konuşan, hakîm meşrepli bir zattı. Uşşâkîzâde onu "rindle rind, zâhidle zâhid, küçükle küçük, büyükle büyük bir zat" olarak nitelemektedir. Vakur bir kişiliği olan Kâtib Çelebi hicivden pek hoşlanmazdı. Çiçek yetiştirmek gibi ince bir zevk ve merakının bulunduğu, hatta katmer, salkımlı mavi sümbüller yetiştirdiği bilinmektedir. Hanefî mezhebinde ve İsrâkî meşrebinde olduğunu söyleyen müellif (*Süllemü'l-vüşûl*, vr. 271^a), İsrâkîliğin İslâmî ilimler içinde tasavvuf menzilesinde felsefe ilimlerinden biri sayıldığına işaret ettikten sonra nefs-i nâtika için en yüksek mertebenin Allah'ı tanımak olduğunu, bunun için de biri ehl-i nazar ve istidlâl,

diğeri riyâzet, mücâhede ve tarikat sâliklerinden olmak üzere iki yol bulunduğunu belirtmektedir. Fakat zamanında tekkelerin meczupların ve değersiz kişilerin ziyaretgâhı haline geldiğini söyleyen Kâtib Çelebi ölümlerden yardım dilemenin anlamsızlığını, mezarlara konan mumların ve mezar bekçilerine yarayacağını belirterek bu tür boş inançları eleştirmekten çekinmemiştir. Taassubun her çeşidine karşı çıkmış, bunun bir iç savaşa yol açacak kadar şiddetlendiği bir devirde gereksiz taassubu hem şeriata hem akla dayanarak önlemeye çalışmıştır.

Gerek hayat hikâyesinden gerekse devrinin kaynaklarından aşırı derecede kitaba düşkün olduğu anlaşılan Kâtib Çelebi en çok tarihi ve biyografik eserlerle meşgul olmuş, tarihi bir olayı aydınlatmak için birçok kitap karıştırmıştır. Arapça *Fezleke*'sini yazarken elinden 1300 eserin geçtiğini belirtmekte, bunu *Takvîmü't-tevârih*'i için de tekrarlamaktadır. Şehrizâde Mehmed Said, onun tarih bilgisi ve sahip olduğu tarih kitapları bakımından kendinden önce ve sonra gelen tarihçileri geçtiğini söylediğini nakletmektedir (*Târih-i Nevepydâ*, vr. 20^b). Nitekim Kâtib Çelebi *Fezleke*'sinin ikinci faslını tarihin lügat ve istilâh olarak tarifine, konusuna ve faydasına ayırmıştır. Savaşlarda serdarların işledikleri hataları onların tarih bilmemesine bağlayan müellif, devlet adamlarının ve iktidarda bulunanların tarih ve coğrafya okumalarının lüzumunda ısrar etmektedir (*Fezleke*, II, 4 vd., 118; *Tuhfetü'l-kibâr*, s. 81). Ayrıca tarih yazarken duyguları bir yana bırakıp tarafsızlığa bağlı kalmayı da savunur. Kâtib Çelebi tarihten başka ilimlerle, bu arada coğrafya ile de ilgilenmiş, Batılılar'ın ve Yunanlılar'ın bu alanda İslâm coğrafyacılarından ileride olduğunu belirterek bu eksikliği gidermek için *Cihannümâ*'yı yazmaya karar vermiştir.

Müellif, kâinattaki hakikatleri anlamak hususunda hey'et (astronomi) ilminin önemi üzerinde durmuş, hey'et ve teşrih (anatomi) bilmeyenin Allah'ı tanımaktan âciz kalacağını bir hadise dayanarak belirtmiştir (*İlhâmü'l-mukaddes*, vr. 1^b). Kâtib Çelebi, ilgilendiği değişik ilimler hakkındaki düşünceleri yanında toplumun düzeni ve devamlı için ilmi vasıta kabul etmekte, âlimleri toplumun kalbi sayarak bilgiye dair hiçbir şeyin küçük görülmesi gerektiğini belirtmektedir. Osmanlı Devleti'nde Batı kaynaklarına başvuran-

KÂTİB ÇELEBİ

ların belki de ilki olan Kâtib Çelebi, aşağıda adları verilen tercümelerinden başka Aristo'nun felsefesinin şerhinden *Meteora* kitabının sekizinci meselesini (*Cihan-nümâ*, s. 73), Jovans'ın *Theatrum orbis terrarum* adlı eserini (a.g.e., s. 257) ve Philippus Cluverius'un eski ve yeni coğrafya kitaplarına giriş olmak üzere yazdığı eserini de Türkçe'ye kazandırmıştır (a.g.e., TSMK, Revan Köşkü, nr. 1624, vr. 3^b). Bu arada faydalandığı eserleri eleştirmekten çekinmemiştir. Zekeriyâ el-Kazvî'nin *Âşârü'l-bilâd*'ı, Âlî Mustafa Efendi'nin *Künhü'l-ahbâr*'ı ve *Mir'âtü'l-avâlim*'i ile Hadîdî'nin manzum Osmanlı tarihi onun tenkit ettiği kitapların başlıcalarıdır. Özellikle biobibliyografik eserlerini kaleme alırken fişler ve bazı kısaltmalar kullandığı anlaşılan Kâtib Çelebi (*Süllemü'l-vüşûl*, vr. 54^a vd.) edebiyat ve üslûptan çok mânâyı ön planda tutmuş, sözüz uzatmaktan kaçınmıştır. Secie eserlerinde pek az yer vermiş, fakat bazan cinas ve teşbihler kullanmıştır.

XVII. yüzyıl Osmanlı ilim ve kültür hayatına âdeta damgasını vuran Kâtib Çelebi, Türkiye'de olduğu kadar Batı dünyasında da büyük bir takdir ve şöhret kazanmış, eserlerinden hayranlık derecesine varan ifadelerle bahsedilmiş ve Franz Babinger onu Osmanlılar'ın Süyûtî'si olarak nitelemiştir. Kâtib Çelebi'nin çeşitli eserleri ve özellikle *Keşfü'z-zunûn*, Batı'da İslâm araştırmaları yapan hemen herkesin müracaat ettiği temel başvuru eseri olduğu gibi en azından *Bibliothèque orientale* üzerinden genel olarak bir ansiklopedi, özel olarak da bir İslâm ansiklopedisi düşüncesinin doğmasında önemli etkide bulunmuştur (Flügel'in mukaddimesi, I, 44). Onun eserlerinin bir kısmının çeşitli Batı dillerine tercümesi bunun sonuçlarından biridir.

Kâtib Çelebi, yeni fikirler veya yenilikler peşinde olan bir düşünür olmaktan çok yaşadığı dönemde veya daha önce ortaya çıkarak Osmanlı devlet ve toplum düzenini sıkıntıya sokan meselelerle uğraşmış, bu meselelere çözümler getirmeye çalışmıştır. Onun düşüncesinin en önemli özelliği, yaşadığı hayatın ve devletin önemini kavrayarak kendi toplumunu ciddiye almasıdır. Bundan dolayı hakkında yazı yazdığı hemen her konu o gün yaşanan bir sıkıntıya cevap olmak üzere kaleme alınmıştır. Bu yönden Kâtib Çelebi aynı zamanda yaşadığı döneme şahitlik yapmış bir düşünürdür. Coğrafyaya yönelmesi ve bu alanda özellikle Avrupa'da coğraf-

fi keşifler neticesinde ortaya konulan yeni mâlûmattan istifade etmesi onun bu problem şuuru ile alâkalı olduğu gibi, muhtelif alanlarda dine rağmen toplumda yaygınlaşmış olan bazı örf ve âdetlerle din adına mücadele edilmesine karşı çıkışı da bu tavrı toplumsal birliği bozacak gayretler olarak görmesinden kaynaklanmaktadır. Kâtib Çelebi'nin, esasını ilk tahsili sırasında elde ettiği astronomi ve hikemî ilimlere hayatının olgunluk döneminde yönelmesi de yine bu çerçevede anlam taşıdığı gibi bu alanlarda Osmanlı cemiyetinde bilgi eksikliği olduğunu göstermeye çalışırken bunları fikhî birer meselenin içinde ve fikhî meseleler haline getirerek dile getirmesi onun bu hasasiyetiyle alâkalı olarak görülebilir.

Kâtib Çelebi çeşitli yönlerden İbn Haldûn'un önemli bir takipçisidir. Bir taraftan Taşköprizâde'nin *Miftâhu's-sa'âde*'sinden epeyce istifade ederek hazırladığı anlaşılan *Keşfü'z-zunûn*'un mukaddimesinde, diğer taraftan Osmanlı içtimai ve siyâsî düzeninde ortaya çıkan bazı aksaklıkları tahlil ettiği *Düstûrü'l-amel* gibi eserlerinde İbn Haldûn'un görüşlerinden faydalanmıştır. Kâtib Çelebi'nin *Keşfü'z-zunûn*'a yazdığı mukaddime, bir yönüyle Osmanlı medresesindeki ilim anlayışının esaslarını verirken diğer yönden Osmanlı ulemâsının, hakkında risâleler ve kitaplar yazdıkları, mevcut olanları şerh ve hâşiye ile geliştirdikleri konuları "muhtasar ve müfid" bir şekilde dile getirmektedir. Ayrıca Kâtib Çelebi'nin ifade ettiği cemiyetin varlığının ilme bağlı olduğu düşüncesi de esas itibarıyla klasik toplum tasavvurunun ve klasik Osmanlı toplumunun kendi kendini kavrayış şeklini anlatması açısından önem arz etmektedir. Bu düşünce her ne kadar sadece veya ilk defa Kâtib Çelebi tarafından dile getirilmiş olmasa da dinle hayat arasında nasıl bir irtibat kurulacağı, dinin içtimai hayattaki yeriy-le dinin ilmî olarak öğrenilip öğretilmesinin toplumun varlığını sürdürmesi arasındaki alâkayı göstermesi bakımından ayrı bir değere sahiptir.

İlmin toplumsal hayatın devamı açısından ne kadar önemli olduğunu vurgulayan Kâtib Çelebi, dinle hayat arasında sağlıklı bir ilişki kurmanın ancak ilim yoluyla olabileceğini belirtir. İçtimai hayatın vahdetini sağlamada ve sürdürmede toplumsal vahdetin dayanağı olarak ilimde vahdet fikrine sadıktır. Bu yönden ilim meselesini, mevzular ve meseleler arasındaki farklılıkları muhafaza etmekle bir-

likte bunları daha esaslı bir noktada birleştiren bir vahdet cihetinden ele alınmasının gerekliliğini vurgular (*Mizânü'l-hak*, s. 233).

Bugün Osmanlı dönemi ilim anlayışının dile getirildiği sistematik yazılar söz konusu olduğunda, *Miftâhu's-sa'âde*'nin yanında *Keşfü'z-zunûn*'un mukaddimesi orada özellikle isimleri zikredilen diğer eserlerle birlikte vazgeçilemez kaynaklar olduğu gibi kendileri de bir ilim anlayışının veciz ifadeleri olarak önemlerini muhafaza etmektedir. Kâtib Çelebi'nin eserleri ve düşüncesinin kıymeti genel olarak takdir edildiği için çeşitli dönemlerde onun kitapları ve risâleleri neşredilmiştir.

Eserleri. 1. *Fezleketü't-tevârîh.** *Târîh-i Kebîr* olarak da nitelenen eserin tam adı *Fezleketü' aqvâli'l-ahyâr fi'îl-mi't-târîh ve'l-ahbâr*'dır. Kâinatın yaratılışından 1051 (1641) yılına kadar gelen umumi bir tarih olup müellif hattıyla yazılmış tek nüshası Beyazıt Devlet Kütüphanesi'ndedir (nr. 10318); eserin 3-25 arasındaki yaprakları eksiktir. **2. *Fezleke****. 1000-1065 (1592-1655) yılları arasındaki olayların anlatıldığı bir vekâyî'nâmedir (I-II, İstanbul 1286-1287). **3. *Tuhfetü'l-kibâr fi esfârî'l-bihâr*.** 1645'te başlayan ve yıllarca süren Girit seferi münasebetiyle kaleme alınan bu eserde 1656 yılına kadar gelen Osmanlı deniz savaşları anlatılmıştır. Osmanlı denizcilik tarihi için önemli bir kaynak olan kitap çok ilgi çekmiş ve 1141'-de (1729) Müteferrika Matbaası'nda basılmıştır. İkinci defa İstanbul'da neşredilen (1329) *Tuhfetü'l-kibâr*, Orhan Şaik Gökyay tarafından sadeleştirilip notlar ilâve edilerek yayımlanmıştır (İstanbul 1973, 1980). **4. *Takvîmü't-tevârîh*.** Hz. Âdem'den başlayıp 1648'e kadar gelen vak'aların, bu arada müellifin Arapça *Fezleke*'sinin bir nevi kronoloji cetvelidir. Kâtib Çelebi'nin iki ayda yazdığını belirttiği esere sonradan bazı zeyiller yapıldığı gibi yabancı dillere de çevrilmiştir. Eser Müteferrika Matbaası'nda basılmış (I 146), ayrıca Ali Suâvi bu çalışmayı notlar ve zeyilleriyle neşretmiştir (Paris 1291). **5. *Kanunnâme*.** Bazı teşrifat kaidelerinin toplandığı bir eserdir (*Mizânü'l-hak*, s. 144). Günümüze intikal etmeyen bu çalışma hakkında Şehrizâde Mehmed Said, "Mufasssal ve mutavassıt kanunları cemetmiştir" demektedir (*Târîh-i Neupeyda*, vr. 19^b). Bu bilgi önce Bursalı Mehmed Tâhir tarafından tekrarlanmışsa da (*Osmanlı Müellifleri*, III, 124 vd.) Mehmed Tâhir, da-

ha sonra Kâtib Çelebi üzerinde yaptığı çalışmada (bk. bibl.) eseri ona ait eserler listesinden çıkarmıştır. **6. Târih-i Frengî Tercümesi.** Johann Carion'un 1548'de Paris'te yayımlanan *Chronicle* adlı eserinin tercümesidir. Kâtib Çelebi bunu Fransız mühtedisi Mehmed İhlâsî'nin yardımıyla çevirmiştir. Şinâsi tarafından *Tasvîr-i Efkâr*'ın bazı sayılarında kısmen neşredilen eserin Laonicos Chalcondyle tarihinin tercümesi olduğu iddiası doğru değildir. Asıl tarihine kaynak olmak üzere çevirdiği bu kitabı mütercim başka eserlerden bazı ilâveler yapmış, Kanûnî Sultan Süleyman'dan, müslümanların İspanya'dan çıkarılışından da bahsetmiştir. Eserin tek yazma nüshası Konya İzzet Koyunoğlu Kütüphanesi'ndedir. **7. Târih-i Kostantîniyye ve Kayâsire** (*Revnaku's-saltana*). Johannes Zouaras Nicestas Acominate, Nicephorus Gregoras ve Atinalı Laonicos Chalcondyle tarafından yazılmış *Historia rerum in Oriente gestarum* (Frankfurt 1587) adlı büyük eserin İstanbul'la ilgili kısımlarının çevirisi (Mizânü'l-hak, s. 143). Eserde İslâmiyet'in yayılışından, Bulgar Devleti'nin çöküşünden, Bizanslılar'dan, Selçuklular'dan, Haçlı seferlerinden, İstanbul'un su yollarından, yangınlarından, zelzelelerinden vb. söz edilmektedir. Bunun da bir nüshası Konya İzzet Koyunoğlu Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. **8. İrşâdü'l-hıyârâ ilâ târihi'l-Yûnân ve'r-Rûm ve'n-nasârâ.** Avrupa ülkeleri hakkında bilgisi olmayan müellif ve tarihçileri bilgilendirmek amacıyla yazılmış elli sekiz varaktan ibaret bir risâle olup *Atlas Minor* vb. eserlerden faydalanıp kaleme alınmıştır. İki bölüme ayrılan eserin birinci bölümünde Avrupalılar'ın dinlerinden, ikinci bölümde Avrupa hükümdarlarının âdet ve kanunlarından söz edilmekte, çeşitli Avrupa ülkelerinin idare tarzları ele alınmakta, bu arada demokrasi, aristokrazi, cumhuriyet vb. kavramlar, seçim usulleri, Batılılar'ın ileri oldukları hususlar ve Osmanlılar'la münasebetleri hakkında bilgi verilmektedir (Koman, *Konya Halkevi Dergisi*, sy. 79 [1945], s. 20). **9. Sülle-mü'l-vüşûl ilâ tabakâti'l-fuhûl.** Alfabetik sıraya göre hazırlanmış Arapça bir tabakat kitabı olup iki ana bölüme ayrılmıştır. İlk bölümde kendi adlarıyla meşhur olmuş kişiler, ikinci bölümde nesep, künye ve lakaplarıyla bilinen şahıslar yer alır. Daha çok *Keşfü'z-zunûn*'da geçen kitapların yazarlarına ait indeks özelliği taşıyan eserde Süyûtî'nin *Lübbü'l-lübâb fi tah-*

rîri'l-Ensâb'i esas alınmış, buradaki hal tercümeleri eserin aslını oluşturmuş ve diğer kaynaklardan önemli ilâveler yapılmıştır. Yeri geldikçe zikredilen kaynakların sayısı 100'den fazladır. Müsvedde halinde kalan ve tamamlanmamış olduğu anlaşılan kitabın tek nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (Şehid Ali Paşa, nr. 1877). Müstakimzâde esere onun bıraktığı yerden kendi zamanına kadar gelen (1175/1761-62) bir zeyil yazmıştır (*Mecelletü'n-nisâb*, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 628). **10. Cihannümâ*.** Kâtib Çelebi'nin coğrafyaya dair ünlü eseridir (İstanbul 1145). **11. Levâmiu'n-nûr fi zülümât-i Atlas Minûr.** G. Mercator ve L. Hondius'un 1621'de Arnheim'de bastırılan *Atlas Minor Gerard Mercatoris A. S. Hondio plurimis aenis Atque Illustratus* adlı kitabının tercümesidir. Kâtib Çelebi bu Latince eseri yine Mehmed İhlâsî'nin yardımıyla çevirmiştir. Fakat kitap kuru bir çeviri olmayıp açıklamalı ve tenkitli bir tercümedir. Kâtib Çelebi'nin asıl amacı ise *Cihannümâ*'sının Avrupa kısmı için kaynak elde etmektir. Eserde Kuzey kutbundan başlayarak nehirler, dağlar, şehirleriyle birlikte Avrupa ülkeleri birer birer ele alınmaktadır. Müellif nüshası Nuruosmaniye Kütüphanesi'nde bulunan eserin (nr. 2998) başka yazmaları da vardır. **12. İlhamü'l-mukaddes min feyzi'l-akdes.** Müellifin astronomiyle meşgul olduğu sıralarda zihnini kurcalayan bazı meselelere cevap arayan ilmi bir risâledir. Kâtib Çelebi bunları fıkıh meselesi haline getirerek zamanının ulemâsından cevap istemiş, fakat tatmin edici bir karşılık alamayınca risâleyi kaleme almıştır. Bu meselelerden birincisi, arzın yuvarlaklığından dolayı gece ve gündüzün müddetleri arasında büyük fark olan yerlerde namaz ve oruç vakitlerinin belirlenmesi, ikincisi, güneşin aynı cihetten doğup batmasının dünyanın herhangi bir noktasında mümkün olup olmadığı, üçüncüsü de her ne yöne dönülse kible olabilecek bir yerin bulunup bulunmadığıdır. *İlhamü'l-mukaddes*'in Süleymaniye Kütüphanesi (Mahmud Efendi, nr. 1938; Hamidiye, nr. 993, vr. 40^b-49^b; Lala İsmâil, nr. 694, vr. 81^a-86^b; Düğümlü Baba, nr. 444'teki mecmua içinde) ve Nuruosmaniye Kütüphanesi'ndeki mecmua içinde (nr. 4075) nüshaları vardır. Eseri Bedîî N. Şehsüvaroğlu neşretmiştir (*Kâtib Çelebi: Hayatı ve Eserleri Hakkında İncelemeler*, s. 151-163). **13. Keşfü'z-zunûn* 'an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn.** Kâtib Çelebi'nin

yirmi yılda hazırladığı büyük bibliyografik eserdir (nşr. Şerefettin Yaltkaya – Kilisli Muallim Rifat, I-II, İstanbul 1360-1362/1941-1943). **14. Tuhfetü'l-ahyâr fi'l-hikem ve'l-emsâl ve'l-eş'âr.** Alfabetik olarak hazırlanan bir nevi ansiklopedik sözlüktür. Arapça, Farsça ve Türkçe yazılmış çeşitli eserlerden toplanan bilgilerin bir araya getirildiği *Tuhfetü'l-ahyâr*'da felsefî ve edebî fıkralar; aile ve devlet idaresine dair menkıbeler; kuşlara, diğer hayvanlara, otlara ait ilginç bilgiler, hoş latifeler, hikâyeler; sarf ve nahve dair mâlûmat; şiirler, atasözleri vb. bulunmaktadır. Eser, sadece hoş vakit geçirmek için değil aynı zamanda türlü konularda faydalı bilgiler vermek amacıyla kaleme alınmıştır. 1061'de (1650) müellifi tarafından temize çekilmeye başlanan kitap 1063'te (1653) "c" harfine kadar hazırlanmış, fakat yazarının ifadesine göre üzücü bir sebepten dolayı burada bırakılmıştır. Daha sonra bazı kişilerin elinde dağınık halde kalan müsveddeleri Ağa Mehmed adlı bir kadı toplamış ve Yazıcızâde diye bilinen Mehmed Kâtibî b. Ahmed'e bunları temize çekirtmiştir. *Tuhfetü'l-ahyâr*'ın Süleymaniye (Esad Efendi, nr. 2539) ve Kahire Hidiviyye (nr. 721) kütüphanelerinde birer nüshası vardır. **15. Dürer-i Mün-tesire ve Gurer-i Mün-tesire.** Niyet, selâse, hülle, istikbâl-i kible, yeme içme âdâbı, anne karnındaki cenin, Kâbe içinde namaz, havf ve recâ, kanaat vb. konuların ele alındığı eser merak ve tecessüs sonucu ortaya çıkmıştır. Başlıca kaynağı Gazâlî ve diğer tanınmış İslâm âlimleridir. Biyografileri verilen kimselerle ilgili fıkralar, hikâyeler Kâtib Çelebi tarafından özenle seçilmiştir. Müellifin otobiyografisini verirken eserleri arasında zikrettiği "Mecmua" ve Şehrîzâde'de geçen *Nigâristan fi icmâli't-tevârih* (*Târih-i Nepeyda*, vr. 19^b) bu eser olmalıdır. *Dürer-i Mün-tesire*'nin müellif hattıyla olan yegâne nüshası Nuruosmaniye Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (nr. 4949). **16. Düstürü'l-amel* li-islâhi'l-halel.** Devlet bütçesindeki açığın sebeplerini araştırmak ve buna çare bulmak amacıyla 1063'te (1653) yazılarak Dîvân-ı Hümâyûn'a sunulmuş bir rapordur. **17. Recmü'r-racim bi's-sîn ve'l-cîm.** Garip ve acayip fıkıh meselelerine dair fetvaların toplandığı eser 1064-1065 (1654-1655) yıllarında şeyhülislâmlar için derlenmiştir. *Mizânü'l-hak*'ta (s. 144) ve *Vekâyü'l-fuzalâ*'da (I, 264) adı geçen eserin herhangi bir nüshasına rastlanmamıştır. **18. Beyzâvî Teisirinin Şer-**

KÂTİB ÇELEBİ

hi. Kâtib Çelebi, *Beyzâvî Tefsiri*'ni daha önce A'rec Mustafa Efendi'den okuduğunu ve 1052'de (1642) Kara Kemal tarzında günde bir sayfa olmak üzere şerhini yapmaya başladığını belirtmekte, fakat daha fazla bilgi vermemektedir (*Mizânü'l-hak*, s. 135-136). 19. *Hüsnü'l-hidâye*. Mahmud adlı bir talebesinin ricası üzerine Ali Kuşçu'nun *er-Risâletü'l-Muhammediyye*'sine yazdığı bir şerhtir. 1647 yılı civarında kaleme alınmaya başlanan şerh, cebir ve mukâbele konularına geldiğinde talebesinin ölümü üzerine olduğu gibi bırakılmıştır (*Süllemü'l-vüşûl*, vr. 42^a; *Mizânü'l-hak*, s. 139). 20. *Câmi'ü'l-mütûn min celli'l-fünûn*. Kâtib Çelebi'nin çeşitli konulara dair okuduğu ve okuttuğu yirmi yedi eserin özetleri ve şerhlerinden meydana gelmiş antoloji mahiyetinde bir mecmuadır (Süleymaniye Ktp., Lala İsmâil, nr. 694; TSMK, Emanet Hazinesi, nr. 1763). Müellifin eserleri arasında sayılan *Risâle-i Ehbâs* muhtemelen bu kitaptır. Kâtib Çelebi bu eserine daha sonra "Mukaddime fi ilmi't-tefsir min itmâmî't-dirâyât", "Ta'limü'l-mu'allim", "Bîdâyetü'l-hidâye fi't-tezkîr", "Makâmâtü'l-Harîrî fi'l-edeb" ve "Cuhaynâtü'l-ahbâr fi't-târîh" başlıkları altında ilâvelerde bulunmuştur. Kabiliyetli ve zeki bir kişinin çeşitli fenler hakkında bilgi sahibi olması gerektiğini, imkân bulduğu takdirde bu fenler üzerinde derinleşebileceğini belirten Kâtib Çelebi derlediği mecmuada her ilim için ana metinlerden birini alarak özetlemiştir. Bunu iyice hazmeden kimsenin büyük bir âlim olacağını da söyleyen müellif, mecmuada yer alan ilimlerden faydalanılmasını kolaylaştırmak için baş tarafına ilimlerin bir seçeresini koymuştur. Kâtib Çelebi, *Câmi'ü'l-mütûn*'dan başka hacim bakımından daha küçük olan, Ali Kuşçu'nun *Mahbûbü'l-hamâil*'inin benzeri on iki metinlik *Muhtasar Câmi'ü'l-mütûn* adlı bir eser de hazırlamıştır (*Kezfû'z-zunûn*, I, 572). 21. *Mîzânü'l-hak* fi ihtiyâri'l-ehak*. Kâtib Çelebi'nin telif ettiği son eser olup devrinin tartışmalı konularının müsbet fikirlerle açıklanmasından ibarettir (İstanbul 1306). Bunların dışında müellif bütün hakkında bir risâlesinin bulunduğunu da kaydetmektedir (*Mizânü'l-hak*, s. 39). Ona izâfe edilen *Bahriyye* adlı eser ise *Cihannümâ*'nın Rumeli kısmıyla ilgili bir parçadır. Yine kendisine isnad olunan *Tekmile-i İbn Haldûn* adlı eserin bir yanlışlıktan kaynaklanmış olduğunu söylemek gerekir (Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 343, 637).

BİBLİYOGRAFYA :

Kâtib Çelebi, *Süllemü'l-vüşûl ilâ tabakâti'l-fuhûl*, Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 1877, vr. 42^a, 54^a, 235^a, 271^a vd., 567^a; a.mlf., *Câmi'ü'l-mütûn*, TSMK, Emanet Hazinesi, nr. 1763, vr. 5^a; a.mlf., *Fezleke*, I, 94 vd., 104 vd.; II, 4, 54 vd., 100, 118, 128, 136, 164, 182, 238, 239, 293, 384; a.mlf., *Takvîmü't-tevârîh*, İstanbul 1146, s. 247; a.mlf., *Tuhfetü'l-ahyâr*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2539, vr. 12^b; a.mlf., *Tuhfetü'l-kibâr*, tür.yer.; a.mlf., *Cihan-nümâ*, s. 73, 257, 300-303; a.mlf., *İlhâmü'l-mukaddes*, Nuruosmaniye Ktp., nr. 4075, vr. 1^b; *Keşfü'z-zunûn*, I, 572, 725-726; II, 1010, 1137; ayrıca bk. M. Şerefettin Yaltkaya'nın *Mukaddime'si*, I, 7-28; G. Flügel'in *Mukaddime'si*, I, 31-48; a.mlf., *Mizânü'l-hak*, İstanbul 1306, tür.yer.; a.e.: *İslâm'da Tenkid ve Tartışma Usûlü* (s.nşr. Süleyman Uludağ – Mustafa Kara), İstanbul 1990, s. 233; B. Herbelot, *Bibliothèque orientale ou dictionnaire universel* (ed. Fuat Sezgin), Frankfurt 1995, I-IV; Uşşâkîzâde İbrâhîm, *Zeyl-i Şekâik* (nşr. H. I. Kissling), Wiesbaden 1965, s. 235-238; Şeyhî, *Vekâyiu'l-fuzalâ*, I, 262-264; Şehrizâde Mehmed Said, *Târîh-i Neuveydâ*, İÜ Ktp., TY, nr. 3291, vr. 12^a, 17^b-20^b; Müstakimzâde, *Tuhfe*, s. 98; a.mlf., *Mecelletü'n-nisâb*, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 628, vr. 361^a, 426^b, 447^a; *Sicill-i Osmani*, IV, 395; Bursalı Mehmed Tâhir, *Müverrihin-i Osmaniyye'den Âli ve Kâtib Çelebi'nin Tercüme-i Halleri*, Selânik 1322, s. 18-43; a.mlf., *Kâtib Çelebi*, İstanbul 1331; *Osmanlı Müellifleri*, III, 124-131; Brockelmann, *GAL*, II, 127 vd., 427-429; *Suppl.*, II, 343, 635-637; Abdülhak Adnan Adıvar, *Osmanlı Türklerinde İlim*, İstanbul 1943, s. 105 vd., 119, 123, 128; TCYK, s. 36-48, 161 vd.; Bekir Kütükoğlu, *Kâtib Çelebi "Fezleke"sinin Kaynakları*, İstanbul 1974; Babinger (Üçok), s. 214-223; Orhan Şaik Gökyay, *Kâtib Çelebi: Yaşamı, Kişiliği ve Yapıtlarından Seçmeler*, Ankara 1982; a.mlf., "Kâtib Çelebi", *İA*, VI, 432-438; a.mlf., "Kâtib Çelebi", *El*² (İng.), IV, 760-762; *Kâtib Çelebi: Hayatı ve Eserleri Hakkında İncelemeler*, Ankara 1985; Ali Cânip [Yöntem], "Kâtib Çelebi'de Liberallik", *HM*, III/20 (1927), s. 462; Mesut Koman, "Kâtib Çelebi'nin Şimdiye Kadar Üzerinde Durulmamış Çok Mühim Bir Eseri: İrşâdü'l-hıyârâ ilâ târihi'l-Yunân ve'n-Nasârâ", *Konya Halkevi Dergisi*, sy. 79, Konya 1945, s. 20 vd.; *Bilgi*, XI/128, İstanbul 1957 (Kâtib Çelebi özel sayısı); V. L. Ménage, "Katip Çelebiana", *BSOAS*, XXVI/1 (1963), s. 173 vd.

ORHAN ŞAİK GÖKYAY

KÂTİB-i KÜTÜB

(کاتب کتب)

Osmanlı vakıf kütüphaneleri görevlilerinden biri.

Kâtib-i kütübe ilgili en eski kayıt II. Murad'ın Edirne'deki vakıflarına ait muhasebe defterlerinde bulunmaktadır. Bu kayda göre külliyyede görevli kâtib-i hâfız-ı kütüb günlük 2 akçe ücret almaktadır. Fâtih Sultan Mehmed vakfiyesinde de hâfız-ı kütüb için bir kâtip tayin edildiği be-

lirtilmiştir. Her iki kayıttan da anlaşıldığına göre kâtib-i kütüblük görevi önce sadece kâtiplik olarak başlamış ve muhtemelen Kanûnî Sultan Süleyman devrinde kâtib-i kütüb adı ortaya çıkmıştır.

Fâtih vakfiyesinde kâtip diye adlandırılan kâtib-i kütübün görevleri şöyle açıklanmıştır: "Ve hâfızü'l-kütüb için bir kâtib-i ârif-i câmiu'l-maârif tayin buyurdular ki dârü'l-kütübe olan kütüb-i şerife'nin kemmiyet ve esâmisi defterinde mazbut ve mahfuz ve her kime ne makûle kitâb virildi ise defterinde mukayyed olmağla mâlûm ve melhûzu ola. Ve bi'l-cümle kâtib-i emîn mârifeti ile hâfızü'l-kütüb tâlibine lâzım oldukça kütüb-i mevkûfeyi tefrîk ...". 894-895 (1489-1490) tarihli Fâtih Külliyesi muhasebe defterinde de bu görevlinin adı kâtip olarak geçmektedir.

Süleymaniye vakfiyesinde ise külliyyeye kitap temin edildiğinde hâfız-ı kütüb ve kâtib-i kütübün vezîriâzam tarafından tayin edileceği bildirilir. Bu külliyyeye ait 991-1001 (1583-1593) tarihli muhasebe defterinde Seyyid Mustafa'nın günlük 4 akçe ücretle kâtib-i kütüblük yapmakta olduğu görülmektedir. II. Selim'in Edirne'deki külliyesinde bulunan kütüphane de ise kâtib-i kütüblük bir ek görev olarak üçüncü hâfız-ı kütübe verilmiştir.

Selimîye'nin ardından kâtib-i kütüblük görevine yaklaşık bir asır sonra Turhan Vâlide Sultan'ın Yenîcamî'de kurduğu kütüphanede rastlanmaktadır. Turhan Vâlide'nin 1073 (1662-63) tarihli vakfiyesine göre kâtib-i kütüb ödünç verilen kitapların makbuzlarını saklayacak ve adlarını teker teker defterine kaydedecektir. 1076 (1666) tarihli vakfiyesinde ise Turhan Vâlide Sultan kâtib-i kütübün görevlerine yenilerini eklemiştir; kâtib-i kütüb ödünç verilen kitabın hangi ilim dalından olduğunu ve adını tesbit edip sayfa ve formlarını sayacaktır. Ayrıca ödünç vermeden önce kitap isteyen kişinin durumu hakkında bir araştırma yaparak bilgi edinecek ve ödünç verirken de hâfız-ı kütübe istişare edecektir.

Verilen birkaç örnekten anlaşılabacağı üzere XV-XVII. yüzyıl kütüphanelerinde kâtib-i kütübün en önemli görevi ödünç verilen kitapların isimlerini bir deftere yazmaktır. Fakat XVII. yüzyılın sonlarında başlayan kütüphane dışına ödünç kitap vermeye karşı çıkış, XVIII. yüzyılda kurulan birçok kütüphanenin vakfiyesine kesin bir yasak olarak girmiş, böylece kâtib-i kütübün kütüphanede yapmakta olduğu